

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№6

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 1024 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyunda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni shakllantirishda xitoy va rossiya investitsiyalarining qiyosiy tahlili.....	20
Malikov Numonjon Kamalovich	
Raqamli texnologiyalarning makroiqtisodiy barqarorlikka ta'siri	26
Sherzod Rajabov, Istora Abdusalomova	
Reducing inequality through human capital development: a comparative analysis of policies in the european union and uzbekistan	30
Ilxomjonov Jaxongir Alisher o'g'li	
Hududiy raqamli infratuzilmaning xizmat ko'rsatish sektoriga ta'siri: samarqand viloyati misolida	39
Musinov Dilshod Sultanovich	
Ways to improve quality in hotels through digital technologies	44
N.A. Rakhmonova	
Проблемы и пути внедрения механизма налогового стимулирования центров инновационного роста нового узбекистана.....	48
Умаров Б. С.	
Влияние протекционистской политики на инвестиционные стратегии промышленных предприятий.....	55
Ёдгоров Сардорбек Самадович	
Fiskal siyosat tahlili: aholi bandligi; aholi daromadlari; soliqqa tortish.....	61
Isroilov Boxodir Ibragimovich, Navruzova Farog'at Abdihamid qizi	
Problems in entrepreneurial potential development: a comprehensive analysis of contemporary barriers and challenges	67
Baxtiyor Xabibullayev Abdulvoxid o'g'li	
Tijorat banklarida aholi omonatlarining jozibadorligini oshirishning metodologik asoslari va amaliy yo'nalishlari	73
Xakimov Zoxid Norbo'tayevich	
To'lov aylanmasining mohiyatini aniqlashda to'lov va to'lov oqimlarining roli.....	78
I.F.Sayfiddinov	
Moliyaviy inklyuzivlikni ta'minlovchi samarali soliq siyosati.....	83
Artikov Ne'matulla Abdusalamovich	
Youth, digital finance, and the gig economy in uzbekistan	86
Akmal Boymurodov	
Aktsiyadorlik jamiyatlari korporativ boshqaruvda qaror qabul qilishda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalalari	91
Xabibullaeva Shirinxon Tohir qizi	
В условиях трансформации обеспечение развитие образования и нуки в сфере подготовки управленческих кадров	98
Суюнов Дилмурод Холмурадович	
Ипотечное кредитование как инструмент социальной политики в узбекистане	104
Базарова Нигора Равшановна	
Kichik biznes subyektlari tomonidan hudud aholisi bandligini ta'minlashning ijtimoiy va iqtisodiy natijalari.....	110
Ergasheva Nigora Abdigapparovna	
Kichik korxonalar istiqbolli hududlarda sanoat ishlab chiqarish holati dinamikasi.....	114
Xonto'rayev Obbosxon Kamolxon o'g'li	
Banklarning aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari	118
Elbusinova Umida Khamidullaevna	

Ekologik omillar o'zgarishining dehqon xo'jaliklari yalpi hosiliga ta'siri	123
Otamurodova Dildora Abdukrimovna	
O'zbekiston tijorat banklarining yashil iqtisodiyotdagi o'rni	128
Eshev Furqat A'zamovich, Ibragimova Feruza Axtamovna, Jumanazarova Malika Baxtiyorovna, Raxmatova Mohina Dilmurod qizi	
Использование интеллектуальных технологий в процессе обслуживания клиентов банка	132
Хашимова Дилёра Пахритдиновна	
Innovatsion faoliyatning moliyaviy rag'batlantirish va boshqaruv samaradorligini belgilovchi omil va jihatlari.....	138
Baxriddinov Nodirbek Zamirdinovich	
Import tovarlari bo'yicha aksiz solig'ini undirishning nazariy asoslari.....	143
Abdurasulov Murodjon Bahrom o'g'li	
Роль цифровых валют центральных банков в модернизации платёжной инфраструктуры: мировой опыт и перспективы Узбекистана	150
Срожиддинова З.Х., Тухтасинова Д.Н.	
Tijorat banklarida chakana to'lov tizimlarini nazariy asosi.....	155
Sultonov Davronjon Rustam o'g'li	
Tikuv-trikotaj korxonalarida raqobatbardoshlikni oshirishda strategik menejmentning roli	161
Mamatraimov Islom Mamanazarovich	
Ta'lim, ekologiya va raqamlashtirish sohalarida bolalar va o'smirlar turizmini integratsiyalash: xalqaro tajribalar va O'zbekiston.....	170
Islomova Dilrabo Salomovna	
Iqtisodiy masalalarni matritsalar nazariyasi asosida modellashtirish va python dasturlash tilida yechish.....	175
Tojiyev Ilhom Ibraimovich, To'rayeva Feruza Dilmurodovna, Namozova Barchinoy G'ayrat qizi, Baxronova Zuhra Otaniyoz qizi	
Pul bozori barqarorligini ta'minlashda tijorat banklarida likvidlikni boshqarish samaradorligi	188
Sattorova Nasiba G'aniyoz qizi	
The role of digitalization of healthcare in the implementation of the safe city project	192
Akbarjon Iminov	
Аутоиммунные поражения центральной нервной системы, возникающие после стрептококковой инфекции	198
Умарова Саодат Сулаймоновна, Нормакматов Бахтиёр Ботиралиевич	
Iqtisodiyotiga yo'naltirilgan investiyalar tahlili.....	204
Namozov Olim Botirovich	
Creating a favorable climate for investment in agriculture	209
U.I.Djumaniyazov, B.J.Mirzaev	
Davlat ishtirokidagi korxonalarni korporativ boshqaruvni xalqaro standartlari asosida takomillashtirish	214
F.Djalilov	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy su'gurt qilish xarajatlarini hisobi.....	222
Kuliboyev Azamat Shonazarovich	
O'zbekistonda bank operatsion xarajatlari buxgalteriya hisobi.....	227
Qurbonova Sitara Vahobjon qizi	
O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirishning strategik yo'nalishlari.....	233
Musayev Ozodjon Shavkat o'g'li	
Пути обеспечения стабильного экономического роста в условиях перехода к зелёной экономике, совершенствования государственной экономической политики и повышения эффективности внедрения принципов цикличной экономики.....	237
Худайбергенова Адалат Неъматуллаевна, Убайдуллаев Сирожиддин Жамшидович, Файзиёва Хамида	

Кудратовна, Эшбоев Миржалол Бахромович	
O'zbekiston sanoatining iqtisodiy holatini baholash	241
Mamanazarov Oybek Shomurodovich	
Maktabgacha ta'limda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishda matematika va savod asoslarining didaktik yechimlari.....	247
Mingboyeva Guldorxon Maxmudovna	
Soliq tizimida soliq riskini baholash uslubiyoti.....	252
Nasimov Ravshanjon Azimovich	
Budjetni rejalashtirish tizimida jismoniy shaxslar daromadlari bo'yicha prognozlashni takomillashtirishning metodologik asoslari	260
Babaev Shavkat Bayramovich	
Понятие и сущность денежного потока в системе финансового управления.....	267
Машарипова Шахло Адамбаевна	
Yashil mehmonxonalarda strategik tahlil metodologiyasi	274
Rasulova Nigora Yusupovna	
Цифровая трансформация: новые возможности и современные тенденции в управлении бизнесом и инвестициями.....	279
Баратова Динора Алишеровна	
Mehmonxonalarda xizmat ko'rsatishning sifati va samaradorligini baholash.....	283
Ikromov Akbar Farxod o'g'li	
Модель внедрения open banking в Узбекистане: предложение на основе международного опыта и локальных особенностей.....	288
Камалов Шухрат Камалович, Аскарова Дилором Хожимуратовна, Баходиров Жасурбек Олёрбек ўғли, Маликов Шохрух Шокирович, Тенгелова Фарангиз Мажид кизи	
O'zbekistonda islom moliyasini joriy qilishning yo'llari	295
Ashurbayev Farrux Alisher o'g'li, Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li	
AQSH tajribasiga ko'ra eksportni iqtisodiy o'sishga tasiri	299
D.E.Qarshiev	
Iqtisodiyotni tartibga solish orqali aholi farovonligini oshirishning ahamiyati	304
Berdibekov A.	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish va aholi moliyaviy savodxonligini oshirishda inklyuziv molianing ahamiyati.....	308
Latipova Shaxnoza Maxmudovna	
Problems of the financial mechanism influence for stable and inertial development of enterprises.....	313
Zaynalov Jakhongir Rasulovich, Alieva Susanna	
Tibbiyot turizmni rivojlantirish va uning salohiyatini iqtisodiy baholashning ilmiy va uslubiy asoslari	317
Vofaxojayeva Dilafruz Marufovna	
Turistik destinatsiyalar va raqamli marketing texnologiyalari orqali turizm barqarorligini transformatsiya qilish	322
Nurmuhammadxon Oppoqonov	
Kichik va o'rta biznes moliyaviy barqarorligining kambag'allikni kamaytirishdagi ahamiyati.....	327
Djamalov Xasan Numanjanovich	
Qoraqalpog'iston respublikasida turizmni rivojlantirishning tashkiliy va iqtisodiy salohiyatini baholash.....	335
Xoshimov Baxrom Baxadirovich	
O'zbekiston turizm sektorida tog' turizmining ulushi.....	343
Alimov Abduvakil Komil o'g'li	
O'zbekiston respublikasida investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarish va bunda xorij tajribasi.....	348
Ismailov Dilshod Anvarjonovich	

Tadbirkorlik faoliyatini samarali boshqarishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning holati.....	354
Sattarov Xayrulla Fayzullayevich	
Tadbirkorlik faoliyatida innovatsiyalarni rivojlantirish strategiyasini tanlash va asoslash	358
Shakirova Madinaxon Gafurdjanovna	
O'zbekistonning xalqaro valyuta-moliya tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlik aloqalarini mustahkamlash yo'nalishlari.....	362
Gulmurodova Marjona Olimjon qizi, Turg'unova Zohida Shavkat qizi, Umida Yuldasheva	
Jismoniy shaxslarning daromadlarini soliqqa tortish tartibini takomillashtirish.....	367
Bobomurotova Manzura Panji qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlari va qimmatli qog'ozlar bozori o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar	372
Berdaliyev Javohir Jahongir o'g'li	
Farg'ona viloyati mahallalarida tadbirkorlikni va hunarmadchilikni rivojlanishi holati tahlili	379
Tuxtasinov Zafarjon Odiljonovich	
Проблемы охраны окружающей среды и формирования «зеленой экономики»	389
Ёдгорова Мухайё Шухратовна, Иминова Наргиза Акрамовна	
The evolution of passenger transport in uzbekistan and its impact on economic growth.....	392
Naubetova Ziyada Niyet kizi	
Davlat tibbiyot tashkilotlarida ish beruvchining fuqarolik javobgarligini majburiy sug'urta qilish xarajatlarining hisobi.....	397
Kuliboev Azamat Shonazarovich	
Jahon sug'urta amaliyotining O'zbekiston sug'urta bozorining rivojlanishiga ta'siri	402
Kuvatova Dinara Anvarovna	
Milliy iqtisodiyotda xorijiy investitsiyalarning ahamiyati va ta'sir mexanizmlari	406
Abdullayev Zoxid Xolxo'jayevich	
Xaridorlar bilan hisob-kitoblar auditida moliyaviy tahlil usullarini qo'llash xususiyatlari.....	411
Sagimbaev Sultanbek Turdibay o'g'li, Sultamuratov Qallibek	
The function and value of commercial banks in fostering capital market growth	416
Isakov Janabay Yakipbaevich	
Raqamli texnologiyalarning korxonalar risk boshqaruvidagi rolini swot tahlili orqali tadqiq etishning ahamiyati	427
Tojimatov Izzatbek Ikromali o'g'li	
The state and development trends of business process auditing in joint-stock companies in uzbekistan.....	439
Utegenova Sarbinaz Turdimuratovna	
Mamlakatimizda amaldagi budjetlararo munosabatlarning tartibi hisobi, hamda uning ahamiyati	444
Tuxsanov Eldor Dilmurod o'g'li, Saydullayeva Zeboxon Shukrilla qizi	
Qurilish materiallari sanoatida innovatsion klasterlarni boshqarishni takomillashtirish	462
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna, Li Zin Bo	
Barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyotning mamlakatimizda so'nggi yillardagi oshib borayotgan ahamiyati	467
Bahodirova Mohigul	
Conceptual framework for boosting the financial and economic performance of investment projects in industrial enterprises.....	472
Sarriev Kahraman Ramatullaevich	
Bandlik va ayollar tadbirkorligi	477
Ibodullayeva M.S.	
Mamlakatimiz yalpi ichki mahsulotini ekonometrik prognozlash.....	482
A'zamov Musurmon Axmadovich, Islomov Javohir	

Eksport siyosatini tadbirkorlik faoliyati rivojlanishiga ta'siri	488
Suvonov Ibrohim Izbosarovich, Abdug'aniyev Murodjon Shavkat o'g'li	
Aholini ish bilan ta'minlashda qishloq aholisini mehnat salohiyatidan foydalanish.....	492
Noiba Qodirova Maxmud qizi	
Yashirin iqtisodiyotni kamaytirishda rasmiy bandlik va moliyaviy munosabatlarni rivojlantirish	497
Xalimbetov Farxad Bagibekovich, Reyimberdiyev Baburbek Adilbek o'g'li	
Analysis of touristic potential and capacity of ecotourism sites	501
Abdurakhmanova Akida Faizulla kizi	
Xorijiy investitsiya ishtirokidagi korxonalarni moliyalashtirishni takomillashtirish.....	509
Salohiddinov Jaloliddin	
Infratuzilma va bozor infratuzilmasi tushunchalarining nazariy tavsifi	516
G'aniyev Botir Baxtiyorovich	
O'zbekiston va xorijiy davlatlarda aksiyadorlik jamiyatlarining qimmatli qog'ozlar orqali kapital yig'ish strategiyalari	520
Dilnozaxon Muxitdinova	
Iqtisodiy inqiroz paytida korxonalarda likvidlikni boshqarish strategiyalari	527
Abdusalomova Nodira Bakhodirovna, Jabborova Sevinch Xusanovna	
O'zbekistonda islomiy mikromoliyaviy xizmatlar orqali ish bilan bandlikni oshirish istiqbollari.....	532
Mamatkulov Humoyun Bobir-ugli	
Textile enterprises and changing market conditions: integration of demand analysis, trend forecasting and strategic assortment management	536
Ikramova Nodira Burkhon kizi	
Aksiyadorlik korxonalari boshqaruv tizimida korporativ madaniyatni takomillashtirish	540
Umarkhodjaeva Muyassarhon Ganievna, Omanova Nargiza Rustam qizi	
Moliyaviy faoliyat natijalari hisobi va auditini takomillashtirish.....	548
Po'latov Xudoyberdi Uktamovich, Abduxoliqov Isomiddin Ikrom o'g'li	
Rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda iqtisodiyotning real sektori korxonalariga kreditlar bo'yicha foiz stavkalariga ta'sir ko'rsatishda markaziy banklarning qayta moliyalash stavkalarining rolini tahlil qilish	553
Jabbarov Eliboy, Abdullayeva Charos Abdullo qizi	
O'zbekistonda qishloq xo'jalik mahsulotlarini qayta ishlashda innovatsiyalarning roli va iqtisodiy samaradorligi	558
Raximov Baxromjon Ibroximovich, Solohiddinov Nuriddin Sirojiddin o'g'li	
Sirkulyar iqtisodiyotni rivojlantirish orqali chiqindilarni boshqarish muammosini bartaraf etish yo'llari	563
Narzullayev Elmurod Shuxrat o'g'li, Hamrokulov Ulug'bek Abdurahmatovich	
Korxonani samarali boshqarishni ta'minlash strategiyalari	567
D.Mutalova	
Masofaviy ta'lim platformalarining qiyosiy tahlili va funksional xususiyatlari.....	571
Nabieva Nilufar Nabi qizi	
Raqamli iqtisodiyotning jamiyat hayotiga ta'siri.....	577
Aripova Ziyoda Xayrullayevna, Nurmuxamedova Tursunoy Usmonovna	
Transportda turistik xizmatlarni boshqarish mexanizmini takomillashtirish.....	581
Tuychiyev Anvarjon Muxtorjonovich	
Ipak yo'lining tarixiy madaniy merosi va hunarmandchiligi: dolzarb muammolar va tadqiqot istiqbollari	584
Xushnazarova Maxzuna Gulamdjanovna	
Eksport faoliyatini rag'batlantirishda institutsional va moliyaviy mexanizmlarning roli.....	589
Umarkulov Kodirjon Maxamadinovich	

Elektron pul evolyutsiyasi.....	595
Marpatov Mavlonxon Dadashevich	
Yashil iqtisodiyotga o'tish jarayonida sanoat korxonalarining roli.....	600
Nasullayeva Yoqutoy Nasim qizi	
O'zbekistonda turizm marketingi va raqobatbardoshligini oshirish	606
Ikramova Nasiba Axmadovna	
Kambag'allikni qisqartirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	610
Mirzayev Qulmamat Jonuzoqovich, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li	
Jamiyatda imkoniyati cheklanganlarning bandligini ta'minlashning ijtimoiy-iqtisodiy asoslari.....	615
Tilavova Munisa Maxmudovna	
Moliyaviy matematika vositalarining O'zbekiston kredit tizimidagi qo'llanilishi.....	620
Shamsiyeva Nigora Rafiq qizi	
Ecological sustainability in tourism: regional practices and global reflections.....	626
Sayyora Safaeva	
Quyi amudaryo mintaqasida turli darajadagi destinasiyalararo ixtisoslashgan klasterlarni shakllantirish asoslari va ularning o'ziga xos jihatlari.....	631
Doschanov Tangirbergen, Ollanazarov Bekmurod Davlatmurotovich	
Fine dining restoranlarida marketing strategiyalarining shakllanishi va mijoz jalb qilishda ularning ahamiyati.....	641
Jumaniyazova Sarvinov Mansur qizi	
Soliq to'lovchilarning majburiyatlari bajarilishini kontseptual asoslari va shartlari asoslari xususida.....	644
Abdusherozov Abdullo Baxtiyorovich	
Davlat sektoridagi tashkilotlarda smetalar tuzish tartibi	651
Abdulaziz Norquchqorov Ziyadullayevich	
Качественное развитие рынка труда узбекистана.....	657
Мамадалиева Хафиза Холдаровна	
Kichik biznes subyektlarining aholi bandligini ta'minlash orqali kambag'allik darajasini pasaytirishdagi o'rni.....	664
Maxamadaliyev Boburbek Baxodir o'g'li	
Устойчивое развитие esg-менеджмента: от тренда к фундаментальной стратегии выживания и процветания.....	670
Собирова Нилуфар Бекпулат кизи	
Sirdaryo viloyatida investitsion faollikni oshirishda davlat va xususiy sektor hamkorligi	676
Mamatqulova Muxlisa Komiljon qizi	
Qurilish loyihalarini moliyalashtirishning milliy va xalqaro tajribasi	681
Yashin Iboyev	
Xizmatlar sohasida innovatsion muhitni yaratishning dolzarb masalalari.....	687
Kamoliddin Mamatqulovich Ibodov, Jamshid Abduxaliqovich Xolboyev	
Sanoat korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarishda tovar aylanmasi tahlili.....	692
Jumayeva Gulrux Jo'raqulovna	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda innovatsion faoliyatning moliyaviy va boshqaruv hisobini takomillashtirish masalalari	698
Xushvaqtova Nozanin Nurbek qizi	
Effect of processing on nutrients in tomato products.....	706
Ergasheva Muhabbat Komil kizi	
Asosiy vositalarni davomiy (uzluksiz) baholash.....	710
Kuziev Islom Nematovich, Raxmonov Xurshidbek Shavkat o'g'li	
Sun'iy intellekt: Markaziy banklarni qanday o'zgartirmoqda?	715
Shahboz Qozoqov Ortiqbaevich	

Kichik biznes subyektlarida tashkil etilgan baliqchilikka ixtisoslashgan xo'jaliklarning mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdagi o'rni.....	720
Vazirov Azamat Yoqubjonovich	
Korxonalarining marketing faoliyatini strategik rivojlantirish yo'nalishlari.....	725
Isokboeva Zilola Rustam qizi	
К целям повестки 2030: анализ экономических индикаторов узбекистана	728
Салахутдинова Юлдуз Голибовна	
Современное состояние исследований в области использования цифровых технологий в инвестиционной деятельности	734
Ирмухамедова М.Д.	
Tijorat banklarining raqamli transformatsiyasi jarayoni, uning imkoniyatlari va xavf-xatarlarini tahlil qilish.....	741
Eshqobilov Ahmat Jovliyevich	
Aholi sonining o'sishi va iqtisodiy infratuzilmaga yuklanish: hududiy tahlil	745
To'rayev Nurbek Baykulovich	
O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va boshqarishning hududiy rivojlantirish strategiyasi	751
Nuraliev Temurjon Erkinjon o'g'li	
O'zbekistonning zamonaviy korxona va tashkilotlarda boshqaruv masalalari	756
Ahtamova Mohigul Erkinovna	
Davlat tashkilotlarida ichki audit tuzilmalarini tashkil etishni rivojlantirish	761
Nasimov Fazliddin Sirojevich	
Yashil moliyalashtirishda sun'iy intellekt texnologiyalarining roli: imkoniyatlar va xavflar tahlili	765
Isoqulova Munisxon Abdurasul qizi	
Критерии экологичности бренда: как измерить «зеленый» имидж?	769
Носирова Чарос	
Qishloq xo'jaligini innovatsion texnologiyalar asosida boshqarish	775
Mamadiyarov Dilshad Uralovich, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
«O'ztransgaz» AJ faoliyatini 2024–2027 yillarga prognozlashtirishda ekonometrik modellar asosida tahlil	784
Sindorov Davlatbek Abdumajid o'g'li, Murodov Sardor Nurali o'g'li	
Favqulodda vaziyatlarning oldini olishga qaratilgan tibbiy profilaktik ishlar.....	791
Mahmudov Otamurod Hoshimovich, Murtazova Sh.N.	
Xizmat ko'rsatish sohasida elektron tijoratni rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	795
Maxmudov Lazizbek Ubaydullo o'g'li	
O'zbekiston chakana savdosi tizimi va uning rivojlanishi.....	806
Yaqubov Azizbek G'anibekovich	
Milliy iqtisodiyotni tartibga solishda davlatning o'rni va maqsadi	812
Amonov Mehriddin Oromiddinovich	
Investitsion faoliyatni amalga oshirishning xorij tajribasi va mamlakatimizda foydalanish istiqbollari.....	816
O'tamurodova Surayyo Shokirjon qizi	
Uy-joy fondini boshqarish samaradorligini oshirishda zamonaviy sifat menejmenti tizimining o'rni.....	822
Asadullina Nailiya Ramilevna, Normurodov Sarvar Norboy o'g'li	
Значение искусственного интеллекта в области педагогики на основе мультимедийных приложений	829
Бегалиев Файзали Умаралиевич	
Sog'lomlashtirish turizmida ekologik va ijtimoiy ta'sirlarning sintezi	832
Naimov Saidjon Yusup o'g'li	

Kasbiy ta'lim tashkilotlarida o'quvchilarni raqamli kompetensiyasini baholashning metodologik asoslari.....	835
Maxkamova Zuxra Tursunpulotovna	
Обзор по теме Современные системы управления возбуждение синхронных машин и перспективы их развития (Формирования законов управления).....	841
Алиев Абдор Мураткулович	
O'zbekistonda turizm va servis sohasida davlat- xususiy sheriklik mexanizmidan foydalanish istiqbollari.....	846
Mamayusupova Dilovarxon Begmatovna	
Tijorat banklarida operatsion risklarini baholash va boshqarish tizimini tashkil qilish	850
Jaxongir Rabbimov	
Tomorqa xo'jaliklari faoliyatini tahlil qilishda statistik modellar va metodlardan foydalanish yo'nalishlari.....	855
Turobov Sherzod Alisherovich	
Совершенствование порядка расчёта и взимания НДС в узбекистане: аналитический подход.....	860
Бисенбаев Шарьяр Куанишбай ули	
Mintaqaviy iqtisodiyotda inson kapitalini raqamli transformatsiyalash masalalari.....	864
Yusubboeva Dinora Quadrat qizi	
Iqlim o'zgarishlari va rekreatsiya turizmining kelajagi: muammolar va yechimlar	870
Shaymanova Nigora Yusupovna	
Sirdaryo viloyatining turizm imkoniyatlari va o'ziga xos turizm resurslari.....	875
Tursunova Gulmira Rabbonovna	
Samarqand viloyatida investitsion-innovatsion faollikni oshirish holati va investitsiyalarning tarkibiy xususiyatlari.....	883
Bektemirov Abdumalik Bektemirovich, Axrorov Abbos Aslamjon o'g'li	
Global innovatsion indekslar va o'zbekiston: rivojlanish yo'nalishlari va bosqichlari	889
Bekmurodova Gavhar Adham qizi	
Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvga raqamli texnologiyalarni joriy qilishning ilmiy-nazariy asoslariga qarashlar	895
Suyunov Dilmurod Xolmuradovich, Xabibullayeva Shirinxon Toxir qizi	
Xalqaro standartlar asosida moliyaviy instrumentlar hisobini va auditini takomillashtirish.....	902
Nuraliyev Behzod Baxtiyor o'g'li	
Внедрение и адаптация исламского банкинга в экономике узбекистана	906
Б.Б.Ахмаджанов, М. С.Шукруллаева, Д.Р.Сафаева	
Kichik biznesning iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi ahamiyatini baholash uslubiyoti.....	911
Ermatov Akmaljon Adxamovich	
"Neyromarketing" asosida o'zbekiston turizm brendi tahlili	916
Narziqulov Elbek Farxod o'g'li	
Xalqaro bozorlarda zamonaviy marketing vositalaridan foydalanish	922
Meliqulov Abduhalil Norinovich	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar va ularning bank aktivlariga ta'siri.....	929
Saidov Bobir Jiyanboy o'g'li, Xolmuradov Musurmon Avlaqulovich	
Сущность и причины международных денежных переводов	936
Гимранова О. Б.	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarda uzoq muddatli aktivlarning hisobi va auditini raqamli tvn texnologiyasi asosida takomillashtirish imkoniyatlari.....	941
Rizakulov Abdurauf Abdimutalibovich	
Biologik aktivlarning tushunchasi: iqtisodiy mazmuni va mohiyati.....	948
Ziyayev Dilshodjon Salimjonovich	
Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda iqtisodiy siyosatning roli: zamonaviy yondashuvlar.....	953
Xodjayev Jamshid Abduxakimovich	

Аналитический обзор: Развитие корпоративного управления в государственных корпорациях Узбекистана (2015–2025).....	958
Мамараджабов Фарход Бахтиярович	
O'zbekistonda transport infratuzilmasini rivojlantirish karidorlari	968
Nazriyev Umidjon Baxrillayevich	
Aylanma kapital bilan ishlashda samaradorlikni oshirish: korxona moliya siyosatini takomillashtirish yo'nalishlarida data science yondashuvlari	975
Khoshimov Doniyor, Kungratov Ilmurod Kuzibay o'g'li	
Davlat ulushi mavjud bo'lgan korxonalarda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda raqamli transformatsiyaning roli	982
Musurmonov Mehroj Murtaza o'g'li	
Iqtisodiyotni raqamlashtirishda tijorat banklariga moliyaviy resurslarni jalb qilish metodologiyasini takomillashtirish	988
Hamrayev Obid Akhatovich	
Tibbiy xizmatlarda raqamli texnologiyalarni joriy etish va uning samaradorlikka ta'siri (xorijiy tajriba).....	993
Usmonova Vasila Botirovna	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarni boshqarish amaliyoti tahlili.....	997
Akramova Nargiza Nutfillayevna	
Using integrated marketing communications (IMC) in business management	1002
Ziyayeva M.M.	
Xorijiy mamlakatlarda tibbiyot muassasalarini moliyalashtirish masalalari va ulardan o'zbekistonda foydalanish istiqbollari.....	1006
Jaxongirov Ilindorjon Jahongirjon o'g'li	
Davlat budjetining ijtimoiy sohani rivojlantirishdagi xarajatlarini samarali boshqarish yo'llari.....	1011
Qo'ziyev Shodiyor Qilichboy o'g'li	
Mintaqada xalq hunarmandchiligida klasterlash va ekologik logistika modeli asosida savdo tizimini shakllantirish.....	1015
Norqobilova Feruza Abduhomidovna	
To'g'ri xarajatlar usuli va to'liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimlarining afzalliklari va farqli jihatlari amaliy misolda.....	1019
Kholisa Kamoliddinovna Kuldosheva	

TO'G'RI XARAJATLAR USULI VA TO'LIQ YUTUVCHI XARAJATLAR USULI TIZIMLARINING AFZALLIKLARI VA FARQLI JIHATLARI AMALIY MISOLDA

Kholisa Kamoliddinovna Kuldosheva

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti o'qituvchisi

ORCID: 0009-0007-1746-4740

E-mail: kh.quldosheva@tsue.uz

Annotatsiya: Zamonaviy ishlab chiqarish korxonalarida xarajatlar hisobini yuritish tizimining tanlanishi narx belgilash, rentabellikni tahlil qilish va strategik qarorlar qabul qilishda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada to'g'ri xarajatlar usuli va to'liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimlarining nazariy asoslari, amaliy qo'llanilishi va afzalliklari batafsil tahlil etiladi. Adabiyotlar sharhi va empirik tadqiqotlar bu tizimlarning boshqaruv va moliyaviy hisobotlardagi ahamiyatini yoritib beradi. PULP AND PAPER MCHJ misolida olib borilgan solishtirma tahlil har ikkala tizimning iqtisodiy asoslanganligini tasdiqlaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, to'g'ri xarajatlar usuli tizimi qisqa muddatli boshqaruv qarorlarini qabul qilish va narx siyosatini shakllantirishda samarali hisoblanadi, to'liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimi esa moliyaviy hisobot va soliq hisoboti yuritishda muhim ahamiyatga ega. Maqola O'zbekiston ishlab chiqarish sektorida ushbu tizimlarni gibrid shaklda joriy etish bo'yicha tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: to'g'ri xarajatlar usuli, to'liq yutuvchi xarajatlar usuli, xarajatlar hisobi, boshqaruv hisobi, rentabellik, O'zbekiston, moliyaviy hisobot.

Abstract: In modern manufacturing enterprises, the choice of cost accounting system plays a crucial role in pricing, profitability analysis, and strategic decision-making. This article provides a detailed analysis of the theoretical foundations, practical application, and advantages of direct costing (variable costing) and absorption costing (full costing) systems. The literature review and empirical research highlight the importance of these systems in managerial and financial reporting. A comparative analysis conducted on the example of PULP AND PAPER LLC confirms the economic viability of both systems. The research results indicate that direct costing is effective for short-term managerial decision-making and pricing policy, while absorption costing is essential for financial and tax reporting. The article concludes with recommendations on implementing a hybrid application of these systems in Uzbekistan's manufacturing sector.

Key words: direct costing, absorption costing, cost accounting, managerial accounting, profitability, Uzbekistan, financial reporting.

Аннотация: В современных производственных предприятиях выбор системы учёта затрат играет важную роль в ценообразовании, анализе рентабельности и принятии стратегических решений. В данной статье подробно рассматриваются теоретические основы, практическое применение и преимущества систем прямые затраты и затраты на поглощение. Обзор литературы и эмпирические исследования раскрывают значение этих систем в управленческой и финансовой отчётности. Сравнительный анализ, проведённый на примере ООО PULP AND PAPER, подтверждает экономическую обоснованность обеих систем. Результаты исследования показывают, что система direct costing эффективна при принятии краткосрочных управленческих решений и формировании ценовой политики, в то время как система absorption costing необходима для ведения финансовой и налоговой отчётности. Статья завершается рекомендациями по внедрению гибридной модели применения данных систем в производственном секторе Узбекистана.

Ключевые слова: прямые затраты, затраты на поглощение, учёт затрат, управленческий учёт, рентабельность, Узбекистан, финансовая отчётность.

KIRISH

Hozirgi kunda ishlab chiqarish korxonalarida xarajatlarni hisoblash va tahlil qilish boshqaruv jarayonlarini samarali tashkil etish uchun muhim omilga aylangan. Boshqaruv hisobi tizimlari, jumladan to'g'ri xarajatlar usuli va to'liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimlari, tashkilotlarda qarorlar qabul qilish hamda strategik rejalashtirish jarayonlarida keng qo'llaniladi. Ushbu maqolada har ikkala tizimning ilmiy asoslari, iqtisodiy mantiqi va boshqaruv hisobidagi o'rni chuqur tahlil etiladi. Misol sifatida esa PULP AND PAPER MCHJ korxonasi faoliyati asosida amaliy tahlil o'tkaziladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

To'g'ri xarajatlar usuli tizimi 20-asr boshlarida AQSHda iqtisodiy inqiroz davrida shakllangan. Harrison (1936) ushbu tizimda faqat o'zgaruvchan xarajatlar mahsulot tannarxiga kiritilishini, doimiy xarajatlar esa davr xarajati sifatida aks ettirilishini ta'kidlagan. Kaplan va Atkinson (1998) bu yondashuvni marjinal tahlil bilan bog'lab, tezkor rentabellik bahosini ta'minlashini ko'rsatgan.

To'liq yutuvchi xarajatlar usuli esa barcha ishlab chiqarish xarajatlarini mahsulot tannarxiga kiritishga asoslanadi. Horngren va boshqalar (2014) ushbu tizimning moliyaviy hisobotlarda to'liq axborot taqdim etishini, shuningdek GAAP va IFRS talablariga mos kelishini ta'kidlaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

To'g'ri xarajatlar usuli tizimi o'zgaruvchan xarajatlarga e'tibor qaratib, qisqa muddatli qarorlar qabul qilish uchun qulay hisoblanadi. Bhimani va Langfield-Smith (2007) ushbu usulning rentabellikni baholash va narx siyosatini moslashtirishda yuqori samaradorligini ko'rsatadi.

To'liq yutuvchi xarajatlar usuli esa uzoq muddatli rejalashtirish, investitsiyaviy tahlil va moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda afzal hisoblanadi. Anthony va Govindarajan (2007) ushbu tizim orqali korxona xarajatlarini to'liq aks ettirish, auditorlik va soliq hisoboti uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydilar.

TAHLIL VA NATIJALAR

De Lange va Koen (2017) olib borgan tadqiqotda to'g'ri xarajatlar usuli mahsulot rentabelligini tahlil qilish va tezkor qarorlar qabul qilishda foydali usul ekanligi aniqlangan. Bartholdy (2014) esa to'liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimining moliyaviy hisobotlarda to'liq xarajatlarni aks ettirishi orqali investitsion qarorlar uchun ishonchli axborot manbai ekanligini asoslab bergan.

To'g'ri xarajatlar usuli tizimida to'g'ri xarajatlar tayyor mahsulot tannarxiga kiritiladi, egri xarajatlar esa alohida hisobda yig'ilib, hosil bo'lgan hisobot davri moliyaviy natijasiga yo'naltiriladi. Agar sotishdan tushgan tushum summasidan o'zgaruvchan xarajatlar chegirib tashlansa, mahsulot turi bo'yicha foyda aniqlanadi. Barcha mahsulot turlari bo'yicha foydaga jami doimiy xarajatlar qo'llanganda erishiladi. Ushbu metodning murakkab tomoni — aniq xarajatlarni ajratishda yuzaga keladi, ya'ni bir holatda o'zgaruvchan bo'lgan xarajatlar, boshqa holatda doimiy xarajatlar sifatida qaralishi mumkin. Analitik hisobni amalga oshirish uchun alohida o'zgaruvchan va doimiy xarajatlar hisobini marjinal daromad hisoboti bilan birgalikda yuritish lozim.

To'g'ri xarajatlar usuli metodida tannarxni aniqlash quyidagi elementlardan iborat bo'ladi:

- Xarajat turlari bo'yicha hisob;
- Xarajatlarni vujudga kelish joyi bo'yicha hisob;
- Xarajatlarni mahsulot birligi bo'yicha hisob;
- Xarajatlarning tegishliligi bo'yicha natijalar hisoboti;
- Davr natijalari hisoboti.

Ushbu elementlar qaysi metoddan foydalanishdan qat'i nazar qo'llaniladi.

To'g'ri xarajatlar usuli qaror qabul qilish uchun foydali axborot bilan ta'minlaydi. Xarajatlarni o'zgaruvchan va doimiy xarajatlarga ajratish ishlab chiqarish yoki komponentlarni xarid qilishga doir qarorlar qabul qilishda hamda mahsulot turlarini aniqlashda zarur axborotni taqdim etadi. Bundan tashqari, To'g'ri xarajatlar usuli tizimi ma'lumotlari orqali tezkor qarorlar qabul qilish va mahsulot narxini pasaytirish imkoniyati yuzaga keladi. Foyda zahiralari o'zgarishi ta'siridan holi bo'ladi.

To'g'ri xarajatlar usulidan foydalanilganda foyda mahsulot sotish hajmiga bog'liq bo'ladi, to'liq yutuvchi xarajatlar usulidan foydalanilganda esa foydaga sotilgan mahsulot hajmi hamda ishlab chiqarish hajmi ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli to'g'ri xarajatlar usuli zahiralari bilan manipulyatsiya qilishga yo'l qo'ymaydi va menejerlar ishini baholash uchun juda mos keladi.

Standart narx hisob tizimi bo'yicha foyda quyidagi tartibda aniqlanadi:

Mahsulot sotishdan olingan yalpi daromad;

Mahsulotning standart tannarxi;
Yalpi foyda (1-q - 2-q);
Standartlardan og'ishishlar;
Foyda (3-q - 4-q).

Bu metodning kamchiligi sifatida doimiy xarajatlar hisobini yuritishdagi murakkablikni ko'rsatish mumkin. Shu sababli ko'pchilik kompaniyalar bu usuldan foydalanishni maqsadga muvofiq deb hisoblamaydi.

To'liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimida mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilishda ishlab chiqarishning to'g'ri xarajatlari hamda egri xarajatlari ham kiritiladi. Bunda xarajatlarni tayyor mahsulot va tugallanmagan ishlab chiqarish o'rtasida taqsimlash talab qilinadi. Ushbu metod mahsulotlarning har bir turi bo'yicha to'liq tannarxni shakllantiradi. Ya'ni, sotilgan tayyor mahsulot va ombordagi mahsulot qoldig'i bilan birga to'g'ri xarajatlar usulidan farqli ravishda, bu metodda doimiy va o'zgaruvchan xarajatlar sotilgan mahsulot va ombordagi qoldiq mahsulot o'rtasida taqsimlanadi. Egri xarajatlar esa to'g'ri xarajatlar usuli kabi moliyaviy natijaga olib boriladi.

To'liq yutuvchi xarajatlar usuli:

Doimiy ishlab chiqarish xarajatlariga yetarli e'tibor beradi. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (XMIS) doimiy ishlab chiqarish xarajatlarini zahiralari qiymatiga qo'shishni talab qiladi. Tashqi maqsadlar uchun To'liq yutuvchi xarajatlar usulidan foydalanish moliyaviy ko'rsatkichlarni o'z hisobotlarini XMIS bo'yicha tuzadigan boshqa kompaniyalarning ko'rsatkichlari bilan taqqoslash imkonini beradi.

Hisobotda haddan ortiq zarar va foydani aks ettirishdan qochish imkonini beradi. Mavsumiy biznesda zahiralarni ko'paytirish davrida to'g'ri xarajatlar usulidan foydalanilganda doimiy ishlab chiqarish xarajatlari davr xarajatlariga qo'shiladi. Shu sababli zahiralarni ko'paytirish davrida katta zarar, tovarlarni sotish davrida esa katta foyda qayd etiladi.

To'liq yutuvchi xarajatlar usulidan foydalanilganda esa zararlar va foyda nisbatan barqaror bo'ladi.

Mahsulotning alohida turi bo'yicha tannarx va rentabellikni hisoblash imkoniyati mavjud;

Sotilgan tayyor mahsulot, ombordagi qoldiq mahsulot hamda tugallanmagan ishlab chiqarish bo'yicha to'liq tannarxni hisoblash imkoniyati mavjud;

Har bir mahsulot birligi uchun to'liq narxni shakllantirish imkoniyati mavjud.

Bu metodning kamchiliklari quyidagilardan iborat:

Murakkab tuzilishga ega korxonalarda va ko'p assortimentli mahsulot ishlab chiqaradigan korxonalarda egri xarajatlarni taqsimlash bazasini aniqlashdagi noaniqliklar;

Har xil ishlab chiqarishda bir xil tovarlarga to'liq tannarx hisoblash mumkin bo'lsa-da, tannarxning sifatli tahlilini o'tkazish imkoniyatining yo'qligi, ayniqsa mahsulot turi bo'yicha doimiy xarajatlar ulushini aniqlay olmaslik;

Alohida mahsulot turi bo'yicha doimiy xarajatlarning vujudga kelishini aniqlash imkoniyatining cheklanganligi.

Foydaning vujudga kelishi har ikki usul bo'yicha ham quyidagi rasmda keltirib o'tilgan.

1-jadval. Foydaning aniqlashda to'liq yutuvchi xarajatlar usuli va to'g'ri xarajatlar usulining solishtirma holati¹

AC	DC
Realizatsiyadan tushum -To'g'ri ishlab chiqarish xarajatlari: Asosiy materiallar Asosiy ish haqi -Umumishlab chiqarish xarajatlari (egri) =Yalpi foyda -Umumxo'jalik xarajatlari (sotish va ma'muriy xarajatlar) =Operatsion foyda	Realizatsiyadan tushum -To'g'ri va egri o'zgaruvchan xarajatlar: =Marjinal daromad -Doimiy xarajatlar =Yalpi foyda -Doimiy egri xarajatlar =Operatsion foyda

E'tibor qaratadigan bo'lsak, to'liq yutuvchi xarajatlar usulida mahsulot tannarxi yuqori bo'ladi, ammo operatsion foyda har ikkala usulda ham bir xil natijani beradi.

2-jadval. Amaliy misol: PULP AND PAPER MCHJ misolida tahlil

Xarajat turi	Absorption Costing	Direct Costing
To'g'ri material xarajatlari	800	800
To'g'ri mehnat xarajatlari	500	500
O'zgaruvchan ustama xarajatlar	300	300

¹ www.riskovik.com

Doimiy ustama xarajatlar	220	–
Mahsulot birligining tannarxi	1 820	1 600
1 000 dona ishlab chiqarish	1 820 000	1 600 000
200 dona qoldiq mahsulot	364 000	320 000
800 dona sotilgan mahsulot	1 456 000	1 280 000

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, to'g'ri xarajatlar usuli usulida mahsulot tannarxi pastroq bo'lib, bu qisqa muddatli foyda ko'rsatkichini oshiradi. O'zbekiston sharoitida arzon narx siyosati orqali raqobatbardoshlikka erishish imkonini beradi. To'liq yutuvchi xarajatlar usuli esa soliq va moliyaviy hisobot yuritish uchun talab etiladigan aniqlikni ta'minlaydi.

3-jadval. Mahsulot tannarxi kalkulyatsiyasi solishtirma jadvali (PULP AND PAPER MCHJ ma'lumotlari asosida)²

Xarajat turi	Bir birlik uchun xarajatlar, so'm
Sotish bahosi	2400
To'g'ri material xarajatlari	800
To'g'ri mehnat xarajatlari	500
Ishlab chiqarish ustama xarajatlari — o'zgaruvchan qismi	300
Ishlab chiqarish ustama xarajatlari — doimiy qismi (umumiy)	220000
Noishlab chiqarish xarajatlari — o'zgaruvchan qismi	200
Noishlab chiqarish xarajatlari — doimiy qismi (umumiy)	125000
Ishlab chiqarish hajmi, dona	1000
Sotish hajmi, dona	800

Yuqoridagi ma'lumotlar asosida mahsulot tannarxini kalkulyatsiya qilish, davr oxiriga qoldiqni aniqlash, sotilgan mahsulot tannarxini aniqlash lozim.

6. Boshqaruv hisobi kontekstida tizimlar taqqoslamasi

Doimiy xarajatlarning aks ettirilishi:

To'g'ri xarajatlar usulida doimiy xarajatlar daromadlar hisobotiga kiritiladi.

To'liq yutuvchi xarajatlar usulida esa ular mahsulot tannarxiga qo'shiladi.

Foyda ko'rsatkichlariga ta'siri:

To'liq yutuvchi xarajatlar usuli mahsulot zaxiralari ortganda foydani sun'iy ko'rsatishi mumkin.

To'g'ri xarajatlar usuli bunday holatga yo'l qo'ymaydi.

Qaror qabul qilishga ta'siri:

To'g'ri xarajatlar usuli menejerlarga tezkor tahlil va qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

To'liq yutuvchi xarajatlar usuli ko'proq moliyaviy bo'limlar orqali amalga oshiriladi, bu esa kechikishlarga sabab bo'lishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tizimlarning har biri o'zining afzalliklari va kamchiliklariga ega. To'g'ri xarajatlar usuli tizimi boshqaruv hisobi uchun samarali bo'lsa-da, tashqi hisobotlarda To'liq yutuvchi xarajatlar usuli tizimi keng qo'llaniladi. Ushbu maqolada ta'kidlanganidek, gibrid tizimlar orqali har ikkala yondashuvning afzalliklarini birlashtirish mumkin. Shuningdek, korxonalar uchun to'g'ri tizimni tanlash uzoq muddatli strategik rejalashtirish va qisqa muddatli rentabellikni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Anthony, R. N., & Govindarajan, V. (2007). Management Control Systems. McGraw-Hill.
2. Kaplan, R. S., & Norton, D. P. (1992). The Balanced Scorecard. Harvard Business Review.
3. Khazratovna, Abdullayeva Fazilat. "Analysis of the Form of Receivables and Accounts Payables of Enterprises and Organizations in the Republic of Uzbekistan for the Quarter of 2024." Innovation Science and Technology, 1(2), 2025, 91–95.
4. Bhimani, A., & Langfield-Smith, K. (2007). Structure, formality and strategy. Management Accounting Research.
5. De Lange, R., & Koen, C. (2017). ERP and production control. Journal of Industrial Management.

² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan

6. Khalikulova, Yulduz Panjiyevna. "O'zbekistonda ijara va lizing hisobini aks ettirish: amaliyot, tamoyillar va kelajakdagi rivojlanish tendensiyalari." *Innovative Achievements in Science* 2024, 4(39), 2025, 200–204.
7. Tannenbaum, S. I. (2018). *Designing document systems*. Journal of Manufacturing Systems.
8. Jones, M., & Smith, R. (2019). *Document management and lean production*. International Journal of Operations Management.
9. Saipidinov, Ilham M., et al. "Digitalization of Green Accounting of Climate-Resilient E-Business in Support of Decarbonization." In: *Green Accounting and Digitalization of E-Business for Sustainable Development*. IGI Global Scientific Publishing, 2025, 49–72.
10. Khalikulova, Yulduz Panjiyevna. "Rental and Leasing Accounting Practices in Uzbekistan: A Comprehensive Overview and Future Directions." *Innovative Achievements in Science* 2024, 4(39), 2025, 205–209.
11. Tashbaev, Bobir, Bunyod Usmonov, and Sanjar Omanov. "Analysis of Public Debt Policy and Its Effectiveness in Uzbekistan." In: *Development of International Entrepreneurship Based on Corporate Accounting and Reporting According to IFRS: Part B*. Emerald Publishing Limited, 2024, 191–195.
12. Usmonov, Bunyod. "The Impact of the Financial Ratios on the Financial Performance. A Case of Chevron Corporation (CVX)." *International Conference on Next Generation Wired/Wireless Networking*. Cham: Springer Nature Switzerland, 2022.
13. Usmonov, Bunyod, et al. "Evaluation of Capital Efficiency of Companies in the Analysis of Financial Potential (In the Case of Uzbekistan)." In: *ESG Management of the Development of the Green Economy in Central Asia*. Cham: Springer International Publishing, 2023, 459–469.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 6

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>